

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ TUYẾT MAI

**LỊCH SỬ - VĂN HÓA DÒNG HỌ TRẦN DANH
Ở THÔN PHƯƠNG TRIỆN XÃ ĐẠI LAI
HUYỆN GIA BÌNH TỈNH BẮC NINH**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

THÁI NGUYÊN - 2016

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SỬ PHẠM

NGUYỄN THỊ TUYẾT MAI

**LỊCH SỬ - VĂN HÓA DÒNG HỌ TRẦN DANH
Ở THÔN PHƯƠNG TRIỆN XÃ ĐẠI LAI
HUYỆN GIA BÌNH TỈNH BẮC NINH**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 60.22.03.13

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. HÀ THỊ THU THỦY

THÁI NGUYÊN - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài nghiên cứu này là của tôi, do chính tôi viết, nghiên cứu và hoàn thành, chưa được công bố ở đâu trên bất kì tạp chí hay các công trình nghiên cứu cho bảo vệ một học vị nào. Các thông tin, tài liệu trình bày trong luận văn này đã được ghi rõ nguồn gốc.

Bắc Ninh, tháng 9 năm 2016
Tác giả

Nguyễn Thị Tuyết Mai

LỜI CẢM ƠN

Tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc nhất tới cô hướng dẫn:

PGS.TS. Hà Thị Thu Thủy, các thầy cô giáo trong bộ môn Lịch sử Việt Nam và Khoa Lịch sử, trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã động viên, chỉ bảo, giúp đỡ tác giả trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tác giả xin trân trọng cảm ơn Trung tâm lưu trữ Quốc gia I Hà Nội, Thư viện và Bảo tàng Tỉnh Bắc Ninh đã giúp đỡ tác giả trong quá trình thực hiện luận văn.

Cuối cùng, tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới bạn bè, đồng nghiệp và những người thân trong gia đình đã tạo điều kiện, giúp đỡ trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Tuyết Mai

MỤC LỤC

Lời cam đoan.....	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	3
3. Đối tượng, mục đích, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu	6
4. Nguồn tài liệu và phương pháp nghiên cứu	7
5. Đóng góp khoa học của đề tài	9
6. Bố cục luận văn.....	10
Chương 1. TỔNG QUAN VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU VÀ ĐỊA BÀN NGHIÊN CỨU. 12	
1.1. Về vấn đề nghiên cứu	12
1.1.1. Khái niệm dòng họ.....	12
1.1.2. Một số dòng họ ở Bắc Ninh	13
1.2. Khái quát về xã Đại Lai.....	15
1.2.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên.....	15
1.2.2. Lịch sử hành chính.....	17
1.2.3. Đặc điểm kinh tế - xã hội	19
1.2.4. Truyền thống lịch sử - văn hóa.....	21
Tiểu kết chương 1	29
Chương 2. NGUỒN GỐC LỊCH SỬ VÀ SỰ PHÁT TRIỂN CỦA DÒNG HỌ TRẦN DANH Ở THÔN PHƯƠNG TRIỆN XÃ ĐẠI LAI HUYỆN GIA BÌNH TỈNH BẮC NINH	30
2.1. Nguồn gốc dòng họ Trần Danh	30
2.2. Sự phát triển dòng họ Trần Danh	36
Tiểu kết chương 2	45
Chương 3. VĂN HOÁ DÒNG HỌ TRẦN DANH Ở THÔN PHƯƠNG TRIỆN XÃ ĐẠI LAI HUYỆN GIA BÌNH TỈNH BẮC NINH	46
3.1. Truyền thống hiếu học.....	46

3.2. Gia phong của dòng họ.....	48
3.3. Nhà thờ họ Trần Danh.....	55
3.4. Văn bia ghi gia phả họ Trần Danh.....	57
3.5. Giữ gìn và phát huy truyền thống của dòng họ.....	60
Tiểu kết chương 3.....	63
Chương 4. ĐÓNG GÓP CỦA DÒNG HỌ TRẦN DANH ĐỐI VỚI LỊCH SỬ ĐỊA PHƯƠNG VÀ LỊCH SỬ DÂN TỘC.....	64
4.1. Đối với địa phương.....	64
4.2. Đối với dân tộc.....	71
Tiểu kết chương 4.....	77
KẾT LUẬN.....	78
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	81
PHỤ LỤC.....	86

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong lịch sử dựng nước và giữ nước của dân tộc, bên cạnh sức mạnh kinh tế thì sức mạnh văn hóa có vai trò không hề nhỏ để làm nên những chiến thắng hào hùng. Văn hóa dân tộc luôn là sợi dây vô hình tạo nên sức mạnh Đại Việt. Chúng ta đang sống trong thời kỳ công nghiệp hóa hiện đại hóa đất nước, hội nhập thế giới để cùng phát triển, hướng tới một nền văn minh toàn diện. Song chúng ta luôn biết rằng bản sắc văn hóa của mỗi dân tộc kết hợp với tinh hoa văn hóa nhân loại được xem là nền tảng, là nhân tố điều tiết đích thực của sự phát triển. Bởi vậy để xây dựng một xã hội công bằng, văn minh phải dựa trên cơ sở trân trọng, bảo tồn di sản văn hóa dân tộc, mà trước hết là phải phát huy được truyền thống của gia đình, của dòng họ. Chế độ chính trị xã hội thay đổi theo tiến trình phát triển của lịch sử, song tổ chức gia đình và dòng họ thì luôn trường tồn cùng non sông đất nước. Mỗi dòng tộc, nhất là các dòng họ lớn, đều có truyền thống văn hóa, bản sắc riêng của mình. Những nét riêng đó góp lại hình thành nên nền văn hóa dân tộc. Nói cách khác, văn hóa của dòng họ chính là cơ sở nền tảng của truyền thống và bản sắc văn hóa quốc gia.

Nghiên cứu về lịch sử - văn hóa của các dòng họ một mặt là động lực trong sự nghiệp xây dựng và phát triển văn hóa, mặt khác củng cố và khơi dậy ý thức, lòng biết ơn và niềm tự hào về công đức cũng như những giá trị tinh thần, vật chất mà tổ tiên truyền lại. Dòng họ là nơi lưu giữ, bảo tồn những di sản văn hóa của các thành viên trong dòng tộc gây dựng từ nhiều đời như: Gia phả, nhà thờ, sắc phong, câu đối, văn bia, sách truyện, nghề truyền thống... Trong dòng họ người trưởng họ giữ vai trò quan trọng trong việc tổ chức và chỉ đạo các hoạt động như cúng tế, giỗ tổ, mừng thọ.

Người Việt Nam rất coi trọng dòng họ, là một trong những giá trị văn hóa hàng đầu của người Việt, là ý thức tìm về cội nguồn. Dù ở bất cứ nơi đâu thì ý thức về tổ tiên, trước hết là tổ tiên dòng tộc vẫn là một trong những ý thức

sâu sắc nhất. Chính vì vậy mà ngày nay, đang hình thành một xu hướng, một trào lưu ghép nối gia phả, trùng tu tôn tạo từ đường của dòng họ... Đây là biểu hiện của ý nghĩa giá trị văn hóa cũng như đạo lý mang đậm tính nhân văn của dân tộc ta. Tuy nhiên, trong chừng mực nào đó và ở vài nơi đôi khi cũng có những biểu hiện lệch lạc bản chất tốt đẹp của văn hóa dòng họ, đó là việc một số gia đình lợi dụng một số hoạt động để trục lợi cho bản thân hoặc cho dòng họ mình. Cùng với đó là việc xây dựng nhà thờ họ một cách bừa bãi, chạy theo văn hóa lai căng... do đó việc tìm hiểu căn cứ về lịch sử, văn hóa các dòng họ là cần thiết để gìn giữ những giá trị lịch sử, giá trị văn hóa của dân tộc.

Bên cạnh yếu tố truyền thống, mỗi dòng tộc còn có những nét riêng. Một dòng họ có thể sống trong cùng một địa phương, cũng có thể phân tán ở nhiều nơi. Do đó, nghiên cứu về lịch sử - văn hóa của một dòng họ ở một địa phương cụ thể vừa có thể hiểu được những giá trị truyền thống cơ bản vừa có ý nghĩa nhận diện tính địa phương của dòng họ đó, làm phong phú bộ lịch sử địa phương và góp phần nâng cao nhận thức về lịch sử dân tộc.

Để củng cố khối đại đoàn kết dân tộc, chúng ta cần nhận thức sâu sắc hơn về mối quan hệ giữa các dòng họ. Nhất là mối quan hệ giữa các danh nhân với gia đình, dòng họ và cộng đồng. Từ đó rút ra bài học kinh nghiệm, phát huy những mặt tích cực của dòng họ, hạn chế mặt tiêu cực và thắt chặt hơn nữa khối đại đoàn kết toàn dân.

Đại Lai là vùng đất giàu truyền thống văn hóa, đấu tranh cách mạng. Nơi đây có những dòng họ với lịch sử phát triển lâu đời, có những đóng góp to lớn cho sự nghiệp dựng nước, giữ nước và sự đi lên của dân tộc. Trong bối cảnh hội nhập quốc tế và giao lưu văn hóa ngày càng mở rộng hiện nay thì vai trò của dòng họ đối với việc định hướng bản sắc văn hóa gia đình, dòng tộc là rất quan trọng. Truyền thống dòng họ góp phần xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc đi đôi với nỗ lực xây dựng và phát triển kinh tế của đất nước. Chính vì vậy, việc nghiên cứu về lịch sử dòng họ cũng như

những đóng góp của dòng họ với đất nước là vấn đề rất cần thiết, vừa có ý nghĩa khoa học lẫn thực tiễn.

Về khoa học, thông qua nghiên cứu về lịch sử - văn hóa dòng họ góp phần hiểu biết sâu sắc hơn về đời sống văn hóa - kinh tế - xã hội của dòng họ và của địa phương; hiểu được tầm quan trọng và vai trò của dòng họ đó trong việc lưu giữ và trao truyền các giá trị truyền thống; thấy được nét đặc trưng cũng như tính địa phương của một dòng họ.

Về thực tiễn, nghiên cứu lịch sử - văn hóa dòng họ sẽ thấy được những giá trị tích cực cũng như mặt hạn chế của một thiết chế dòng họ; kết quả nghiên cứu góp thêm cơ sở khoa học cho các cấp ủy Đảng, chính quyền địa phương trong việc hoạch định và triển khai có hiệu quả các chủ trương, chính sách của Đảng và pháp luật của Nhà nước tại địa phương, nhất là trong công cuộc xây dựng nông thôn mới hiện nay.

Trên cơ sở ý nghĩa về mặt khoa học và thực tiễn, tôi đã quyết định chọn đề tài ***“Lịch sử - Văn hóa dòng họ Trần Danh ở thôn Phương Triện xã Đại Lai huyện Gia Bình tỉnh Bắc Ninh”*** làm đề tài luận văn thạc sỹ Lịch sử cho mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Nghiên cứu dòng họ giúp chúng ta hiểu biết sâu sắc hơn không chỉ về lịch sử dòng họ đó mà còn nhận diện được phần nào đời sống kinh tế, chính trị, xã hội và văn hóa của địa phương đó. Chính vì vậy, vấn đề này đã thu hút được nhiều học giả trên thế giới và ở Việt Nam quan tâm nghiên cứu. Khi tìm hiểu các công trình nghiên cứu liên quan đến dòng họ, chúng tôi thấy các tác giả đề cập đến nhiều khía cạnh khác nhau của đời sống dòng họ như sau:

Nhóm thứ nhất, *đề cập đến dòng họ trong mối liên quan đến làng xã, văn hóa làng, văn hóa Việt Nam*, trong đó đáng chú ý là cuốn *“Cơ cấu tổ chức của làng Việt cổ truyền ở Bắc Bộ”* của Trần Tử xuất bản năm 1984, cuốn sách đã trình bày khá chi tiết bức tranh làng Việt nhìn ở nhiều góc độ khác nhau. Tác phẩm *“Việt Nam văn hóa sử cương”* của Đào Duy Anh (2003), là cuốn

sách đã đưa ra những thông tin giá trị về dòng họ đặt trong mối tương quan với văn hóa Việt Nam, cuốn sách được chia làm 5 thiên: Thiên thứ nhất: Tự Luận; thiên thứ hai: Kinh Tế Sinh Hoạt; thiên thứ ba: Xã Hội Kinh Tế Sinh Hoạt; Thiên thứ tư: Tri Thức Sinh Hoạt; thiên thứ năm: Tổng Luận. Ngoài ra còn nhiều tác phẩm khác.

Nhóm thứ hai, gồm những công trình tập trung nghiên cứu về lịch sử các dòng họ người Việt. Năm 1996, tổ chức UNESCO đã thành lập Câu lạc bộ UNESCO Thông tin các dòng họ Việt Nam, sự kiện đó đã được nhiều dòng họ ở địa phương nhiệt liệt hưởng ứng. Câu lạc bộ này đã đều đặn ra ấn phẩm “*Cội nguồn*”, đặc biệt trong đó đặt ra nhiều vấn đề liên quan đến nguồn gốc của các dòng họ. Lê Trung Hoa với cuốn “*Họ và tên người Việt Nam*” (2005) đã nêu lên khá chi tiết về những dòng họ của Việt Nam và cách đặt tên, cũng như cách dùng biệt danh, danh hiệu để giữ bí mật của người Việt.

Nhóm thứ ba, *các công trình nghiên cứu về gia phả các dòng họ và văn hóa dòng họ giai đoạn hiện nay*. Ngay từ năm 1956, Phạm Côn Sơn đã quan tâm nghiên cứu về gia phả của tộc họ mình cũng như nhiều tộc họ khác trong đất nước, và từ năm 1994 trở đi nhiều công trình của ông đã được xuất bản và giới thiệu, như: “*Nề nếp gia phong*”, “*Gia lễ xưa và nay*”, “*Gia phả (biểu mẫu và lược biên hướng dẫn)*”, “*Đạo nghĩa trong gia đình*”... Riêng cuốn “*Tinh thần gia tộc: Gia sử và phả ngoại*” tác giả Phạm Côn Sơn đã viết phần đầu dành cho các gia đình, gia tộc ghi lại những đặc điểm truyền thống của tông tộc mình, phần hai hướng dẫn một số biểu mẫu cách ghi mang tính khoa học cao.

Nguyễn Đức Dụ với cuốn “*Gia phả khảo luận và thực hành*” (1992), ngoài việc trình bày một cách có căn cứ khoa học, lịch sử ra đời và phát triển của việc làm gia phả ở nước ta, tác giả còn có sự so sánh rất công phu Gia phả Việt Nam và gia phả các nước. “*Quan hệ dòng họ ở châu thổ sông Hồng*” của Mai Văn Hai, Phan Đại Doãn (2000) đã khảo sát một số làng là làng Đào Xá và Tứ Kỳ và đã bước đầu nêu bật mối quan hệ giữa các dòng họ ở khu vực đồng